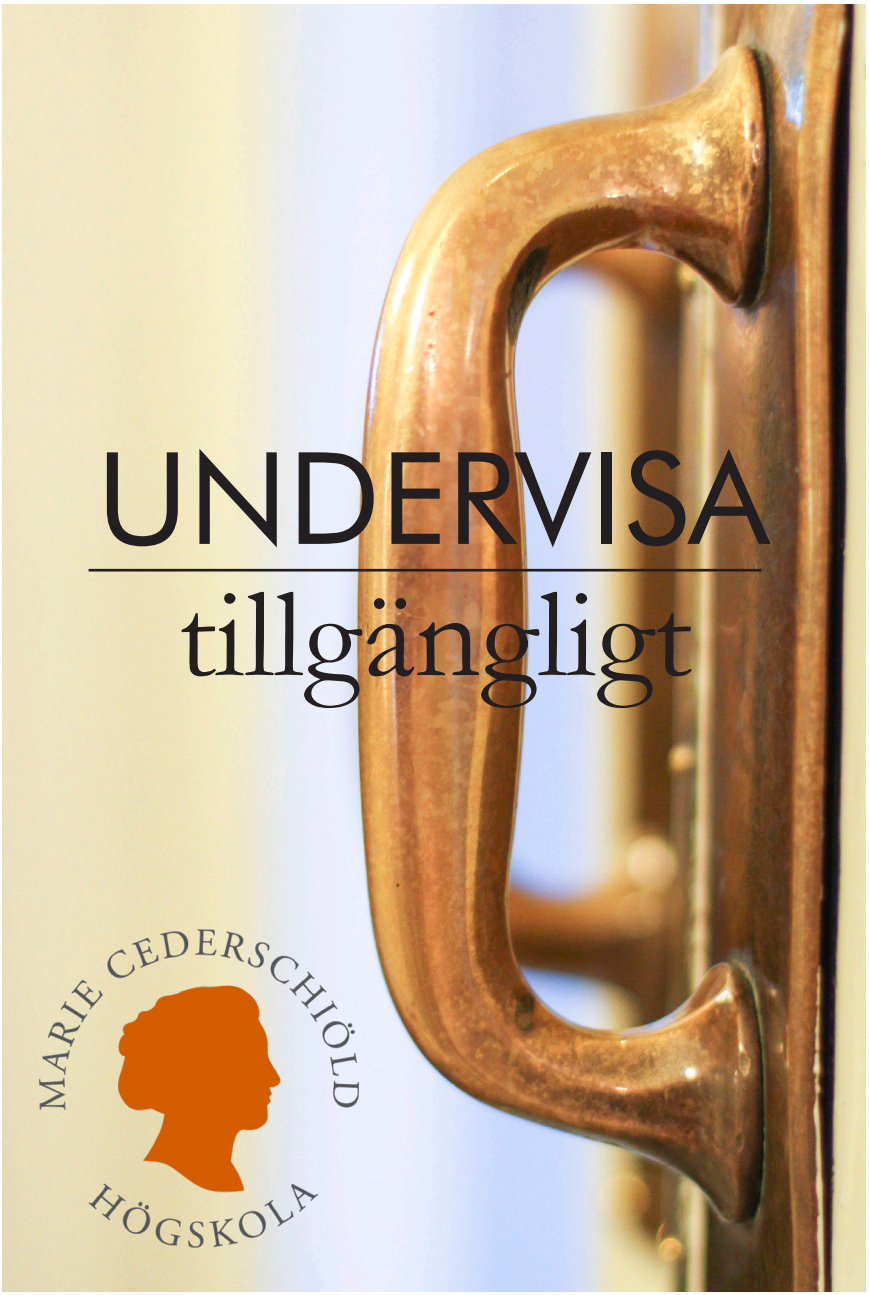
UNDERVISA
tillgängligt
MARIE CEDERSCHIÖLD
HÖGSKOLA

Produktion: Amanda Aronsson
Form: Sara Rystedt
Bilder: Markus Crépin Sundström (Bläck & Co),
utom Sara Rystedt sid. 9, 11, 12, 15, 16 & 19,
Ann Ek sid. 17
samt Petter Strömberg sid. 22

Texten bygger på "Undervisa tillgängligt. Lathund för lärare på Örebro universitet" (2016) och "Blekinge Tekniska högskola: Undervisa tillgängligt" (2016) och används med deras tillstånd.

Undervisa tillgängligt

Vad innebär det?

Den här foldern är ett stöd för dig som lärare i mötet med studenter och tar upp vad som är viktigt att tänka på vid de vanligaste funktionsnedsättningarna. Men då vi alla har olika förutsättningar och förvärvar kunskap på olika sätt gynnas alla studenter av tillgänglig undervisning.

Tillgänglig undervisning innebär att du i din undervisning tar hänsyn till olika studenters behov. Pedagogiska anpassningar som är helt nödvändiga för en enskild student med funktionsnedsättning gynnar oftast hela studiegruppen och kan dessutom leda till pedagogisk utveckling.

Som utbildningsanordnare är man skyldig att aktivt förebygga diskriminering (2015/16:AU10). Från 1 januari 2017 omfattar kravet på aktiva åtgärder samtliga diskrimineringsgrunder: kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder.

Sedan 1 januari 2015 är bristande tillgänglighet för studenter med funktionsnedsättning en diskrimineringsgrund i diskrimineringslagen (SFS 2008:567). Att undervisa tillgängligt är ett viktigt steg i arbetet att aktivt förebygga diskriminering. I den här foldern ges handfasta råd för hur du kan arbeta för att undervisningen ska bli mer tillgänglig för alla studenter.

Tillgänglig undervisning gynnar alla

Det är en pedagogisk utmaning att utforma en lärmiljö så att den blir tillgänglig för alla studenter.

Miljön på högskolan är av största betydelse för att en funktionsnedsättning inte skall bli till ett funktionshinder. Funktionshindret uppstår först när miljön, den fysiska, pedagogiska eller sociala, blir hindrande.

Redan vid planeringen av din kurs behöver du tänka på olika aspekter av tillgänglighet. Som lärare är ett medvetet val av pedagogiska strategier en nyckelfaktor för tillgänglighet. Utgångspunkten för dessa strategier är att du förstår på vilket sätt du kan anpassa din undervisning så att den blir tillgänglig för alla studenter vid grupparbeten, anpassning av eller val av lokaler och utformning av undervisningsmaterialet.

Bemötande

Som lärare är det viktigt att vara positiv till samtal med studenterna. Du kan redan inför kursstart/terminsstart informera studenterna om att de gärna får boka in ett möte för att diskutera de anpassningar som samordnaren för pedaogiskt stöd har rekommenderat. Tänk på att det är studenten själv som har bäst och störst kunskap om sin funktionsnedsättning. Studenten ansvarar för hantering av sitt intyg med beslut och rekommendationer från samordnaren på biblioteket, vilket kan vara en bra utgångspunkt i samtalet.

Tala alltid direkt till studenten, inte till studentens tolk eller assistent. Tänk också på att alla funktionsnedsättningar inte är lika lätta för studenten att prata om och att studenten därför ibland väljer att vara anonym.

BEMÖTANDE
ur ett tillgängligt perspektiv

Framförhållning
Litteraturlistorna behöver vara klara ett par månader före kursstart. Inläsning av obligatorisk kurslitteratur som görs av Myndigheten för tillgängliga medier tar ca två månader. Schemat tillsammans med lokaler behöver också finnas tillgängligt i god tid.

Undvik lokalbyten och schemaändringar
Försök att undvika sena ändringar då detta kan orsaka stress och ångest för studenter med psykiska och kognitiva funktionsnedsättningar. Det kan resultera i att studenten inte medverkar alls under de tillfällen då strukturen är bruten.

Digitalt material
Tänk på att i största möjliga utsträckning lägga ut undervisningsmaterial digitalt. Powerpoint-presentationer bör vara tillgängliga inför föreläsningar så att studenter kan använda sig av skärmläsare eller talsyntes, uppförstoring med mera på sin dator.

Lägg in raster
Lägg in täta raster. Många med funktionsnedsättningar har en nedsatt koncentrationsförmåga, vilket tar mycket energi.

Uppmuntra inspelningar

Var positiv till att studenter spelar in föreläsningar. Be dem bara att radera inspelningen när de lyssnat färdigt. Studenter med rekommendationen ”spela in föreläsningar i ljudformat för eget bruk” på sitt intyg från samordnaren på biblioteket, har undertecknat en överenskommelse där de förbinder sig att inte sprida materialet.

Tydliga anvisningar

Ge så tydliga direktiv och anvisningar som möjligt, helst både skriftligt och muntligt. Det underlättar bland annat för studenter med kognitiva svårigheter och neuropsykiatriska funktionsnedsättningar.

Upprepa

Upprepa gärna frågor och kommentarer från gruppen i undervisningssituationen så att alla har en möjlighet att uppfatta vad som sägs.

Vänd dig mot gruppen

Tala inte med ryggen mot gruppen under tiden som du skriver på tavlan. Många studenter med hörselnedsättningar läser på läpparna, men även andra studenter kan behöva se ditt ansikte för att uppfatta informationen rätt.

Ljus i lokalen

Tänk på att ljuset i lokalen måste vara bra. Släck aldrig ner helt under filmvisning eller liknande. Studenter med teckenspråkstolkare måste kunna se tolken.

Läs- och skrivsvårigheter /dyslexi

Studenter med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi har en nedsatt läs- och skrivförmåga. Denna funktionsnedsättning är inte synlig. Det finns stora individuella variationer och har ingen koppling till intelligens.

Funktionsnedsättningen har stor påverkan på lärandet och studenterna får ofta använda sig av mer tidskrävande och alternativa metoder för inlärning.

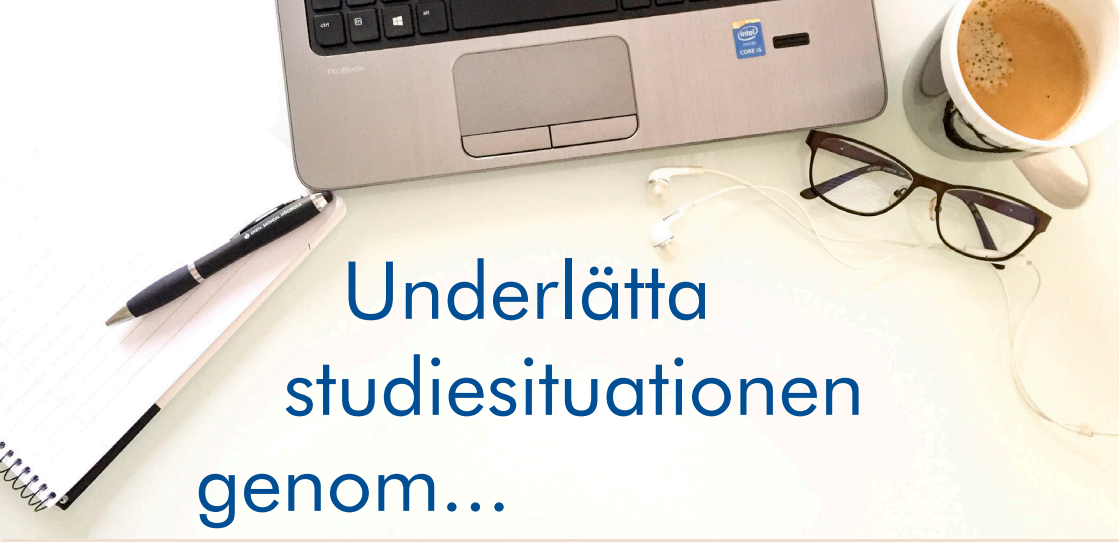

Underlätta studiesituationen genom...

- Inläst kurslitteratur (via biblioteket och Legimus)/kompendier och kursmaterial i elektronisk form för användning av talsyntes
- Att tillhandahålla föreläsningsmaterial i förväg, gärna i digital form
- Läsanvisningar
- Olika anpassningar vid tentamen, exempelvis förlängd tid, skriva på anpassad dator, muntlig tentamen etc.
- Möjlighet att diskutera uppgifter med lärare
- Lärarbesök under tentamen för tydliggörande
- Större text, minst 14 punkter på tryckt material
- Läs alltid upp det som är skrivet på tavlan, powerpointen etc. (information både muntligt och skriftligt)
- Möjlighet att spela in föreläsningar (be studenten radera inspelningen när denna lyssnat klart)
- Alternativa examinationsformer, exempelvis muntlig istället för skriftlig examination

Neuropsykiatrisk funktionsnedsättning

Det finns olika typer av neuropsykiatriska diagnoser. Exempel på sådana diagnoser är ADHD, ADD och Aspergers syndrom. Symptomen vid dessa diagnoser är väldigt individuella men det finns en rad kärnsymptom.

Kärnsymptomen vid ADHD är problem med uppmärksamhet, impulsivitet och överaktivitet. Vid ADD är kärnsymptomen problem med uppmärksamhet, impulsivitet samt lägre aktivitetsnivå än normalt.

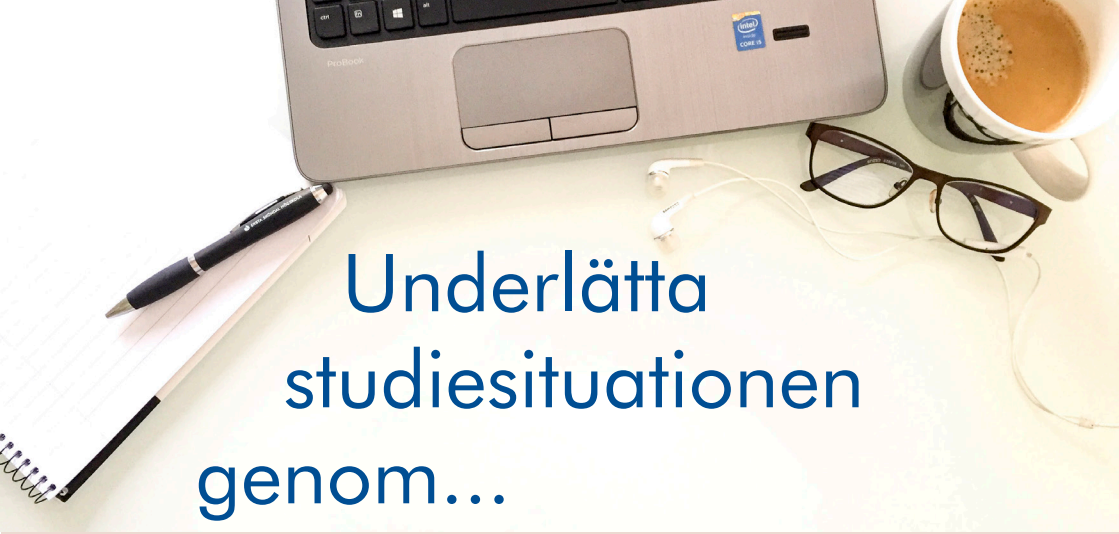

Underlätta studiesituationen genom...

Studenter med ADHD/ADD har oftast svårt att avskärma ljud och andra intryck vilket kan göra det väldigt svårt att fokusera på en uppgift eller sitta stilla långa stunder på en föreläsning.

- Inläst kurslitteratur (via biblioteket och Legimus)/ kompendier och kursmaterial i elektronisk form för användning av talsyntes
- Stöd av mentor för strukturens skull
- Utökad tid vid tentamen och inlämningsuppgifter
- Konkreta instruktioner – både muntligt och skriftligt
- Täta raster
- Tydliga läsanvisningar och scheman – var noga med plats och tid
- Vid samtal/undervisning bör du kontinuerligt sammanfatta. Påminn om vad som togs upp under förra mötet/undervisningstillfället.
- Öppna frågor (beskriv, hur etc.) fungerar oftast inte. Använd konkreta alternativ.
- Alternativa examinationsformer, exempelvis muntlig istället för skriftlig examination

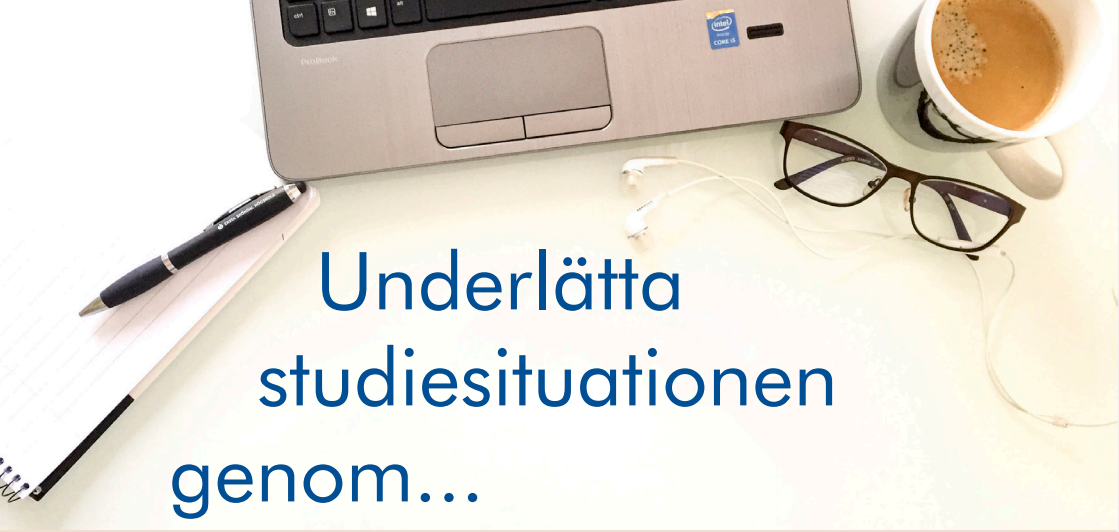

Underlätta studiesituationen genom...

Aspbergers syndrom är en diagnos som befinner sig inom Autismspektrumet. Personer med Aspergers syndrom har ofta normal eller hög begåvning.

Kärnproblematiken rör ofta relationer och kommunikation med andra. De har också svårt att uppfatta kommunikation/information som inte är mycket tydlig vilket i sociala sammanhang kräver mycket energi för studenten.

- Stöd av en mentor
- Tydlig struktur på utbildningssituationen
- Att vara flexibel i datum vid inlämningsuppgifter
- Täta raster
- Att kommunicera tydligt – både muntligt och skriftligt.
- Att undvika metaforer och liknelser
- Konkreta beskrivningar av vad exempelvis grupparbeten och labbar innebär
- Tydliga läsanvisningar och scheman – var noga med plats och tid
- Alternativa examinationsformer, exempelvis muntlig istället för skriftlig examination

Fysisk funktionsnedsättning

En fysisk funktionsnedsättning beror oftast på sjukdom eller skada, medfödd eller förvärvad. Kronisk värk, synnedsättning och hörselnedsättning är exempel på fysiska funktionsnedsättningar som kan påverka studiesituationen.

Symptomen vid exempelvis neurologiska sjukdomar gör att studenten ofta har ”bättre och sämre” perioder och kan behöva vara sjukskriven från studierna under en period. Oftast har studenten kronisk värk, vilket kan göra det svårt för studenten att sitta ner en hel föreläsning eller examination.

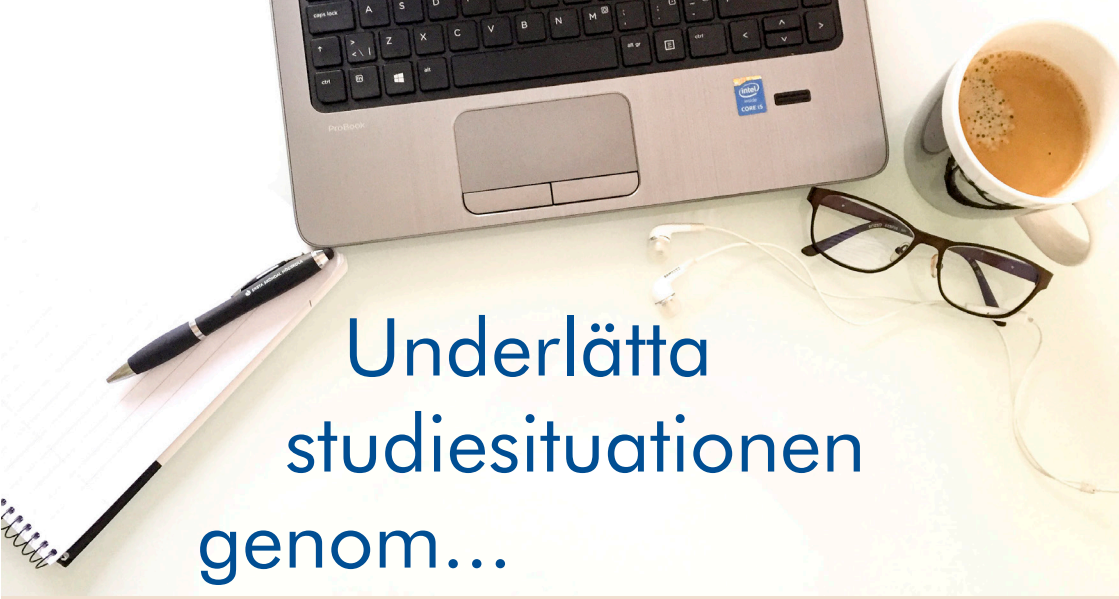

Underlätta studiesituationen genom...

Vid synnedsättning

- Inläst litteratur
- Anteckningsstöd
- Möjlighet att spela in föreläsningar
- Tentamensfrågor inlästa eller förstorade
- Läsförstoringsprogram på dator
- Tillgång till föreläsningsmaterial i förväg i digital form
- Utökad tid vid tentamen och inlämningsuppgifter
- Användning av kompensatoriska programvaror
- Alternativa examinationsformer, exempelvis muntlig istället för skriftlig examination

Vid kronisk värk

- Utökad tid vid examination och inlämningsuppgifter
- En lämplig plats i salarna som de vistas i med exempelvis höj- och sänkbart skrivbord och ergonomisk stol

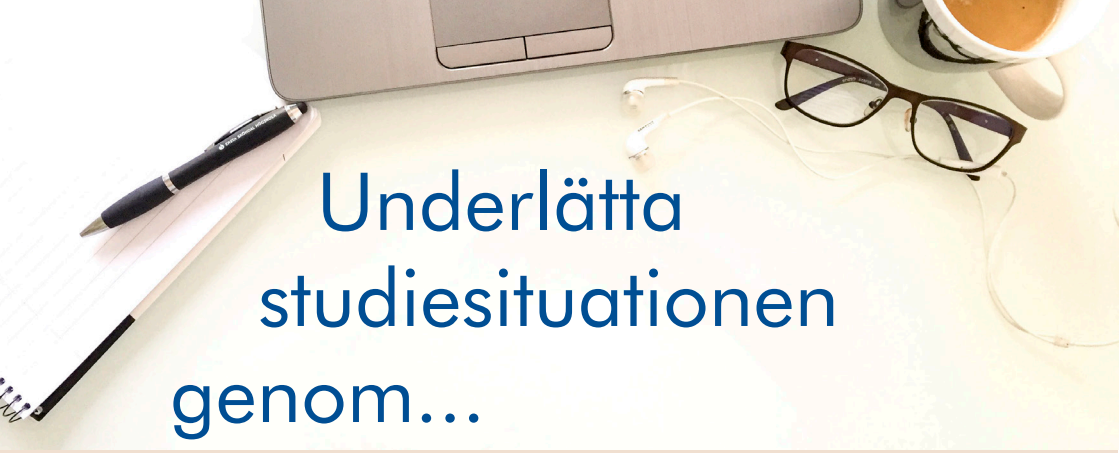

Underlätta studiesituationen genom...

Vid hörselnedsättning/dövhet

Dålig kommunikation är oftast det som handikappar studenter med hörselnedsättning mest. De har oftast inga problem med att själva meddela sig via talet, dock kan det vara svårt för dem att motta information, vilket i sin tur kan påverka studiesituationen negativt. Nedsatt hörsel kräver mycket koncentration vilket i sin tur kan leda till trötthet och annan anspänning.

Döva studenter har teckenspråk som sitt första språk, vilket betyder att i en miljö med teckenspråkskunniga är inte dövhet en funktionsnedsättning. Funktionshinder uppstår i kommunikationen med människor som använder sig av ett annat språk. För att döva personer skall kunna studera krävs teckenspråkstolkar.

- Alltid tala direkt till studenten och inte till dennes tolk
- En lämplig placering så att studenten sitter vänd mot föreläsaren, tolken, tavlan och samtidigt har kontakt med gruppen
- Fånga studentens uppmärksamhet innan föreläsningen börjar
- Tala tydligt och med ansiktet vänt mot gruppen/studenten hela tiden
- Att läsa upp all information som ges skriftligt (på tavla eller Power-point exempelvis)
- Täta raster
- Vid filmvisning skall filmen vara textad

Psykisk ohälsa

Psykisk ohälsa är ett begrepp som yttrar sig på en stor mängd olika sätt. Exempel på sådana yttringar är tvångssyndrom, social fobi, självskadebeteende och ätstörningar. En beskrivning av ytterligare psykiska besvär som påverkar funktionsförmågan följer nedan.

- **Bipolär sjukdom** innebär att studenten har känslomässiga svängningar och kan pendla från nedstämd till ett uppskruvat maniskt tillstånd. Dessa svängningar kan vara snabba och oförutsägbara.
- **Utmattningssyndrom** påverkar studenten både psykiskt och fysiskt. Symptomen kan bland annat vara värk i kroppen, nedstämdhet, nedsatt prestationsförmåga, problem med minne och koncentration.
- **Depression** påverkar oftast tankar och känslor och det fysiska välbefinnandet. Studenter som är deprimerade upplever minskad livsglädje och intresse. Problem med sömn, brist på energi, sämre minne, koncentration och tankeförmåga kan hindra studierna för studenten.

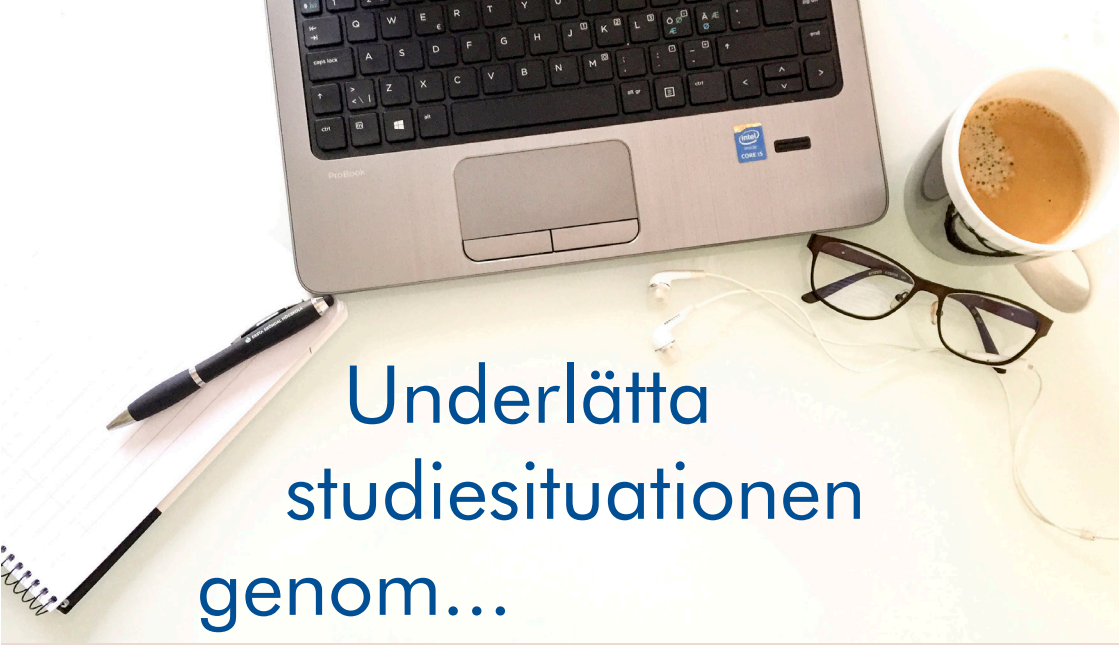

Underlätta studiesituationen genom...

- Studentens behov och möjligheter sätts i fokus
- Att studenten är delaktig i de beslut som tas angående vilket stöd som behövs
- Tydlighet och struktur
- Täta raster
- Möjlighet till självstudier
- Tydliga instruktioner vid grupparbeten
- Utökad tid vid tentamen och inlämningsuppgifter

Checklista
för tillgänglig undervisning

Föreläsningar

- ❑ Upprepa frågor och inlägg från åhörarna så att alla har möjlighet att uppfatta
- ❑ Tala alltid vänd mot gruppen så att munrörelser och ansiktsuttryck kan avläsas
- ❑ Var positiv till att studenter spelar in föreläsningar för eget bruk
- ❑ Skriv tydligt på tavla, overhead och Powerpoint - läs även upp!
- ❑ Lägg ut åhörarkopior i förväg på It's Learning

Seminarier

- ❑ Skriv gärna ner stödord på tavlan, det ger minneshjälp och struktur
- ❑ Personer med talängslan kan tillåtas redovisa först, i mindre grupp eller enskilt för lärare. Att slippa tala är inte alltid det bästa stödet

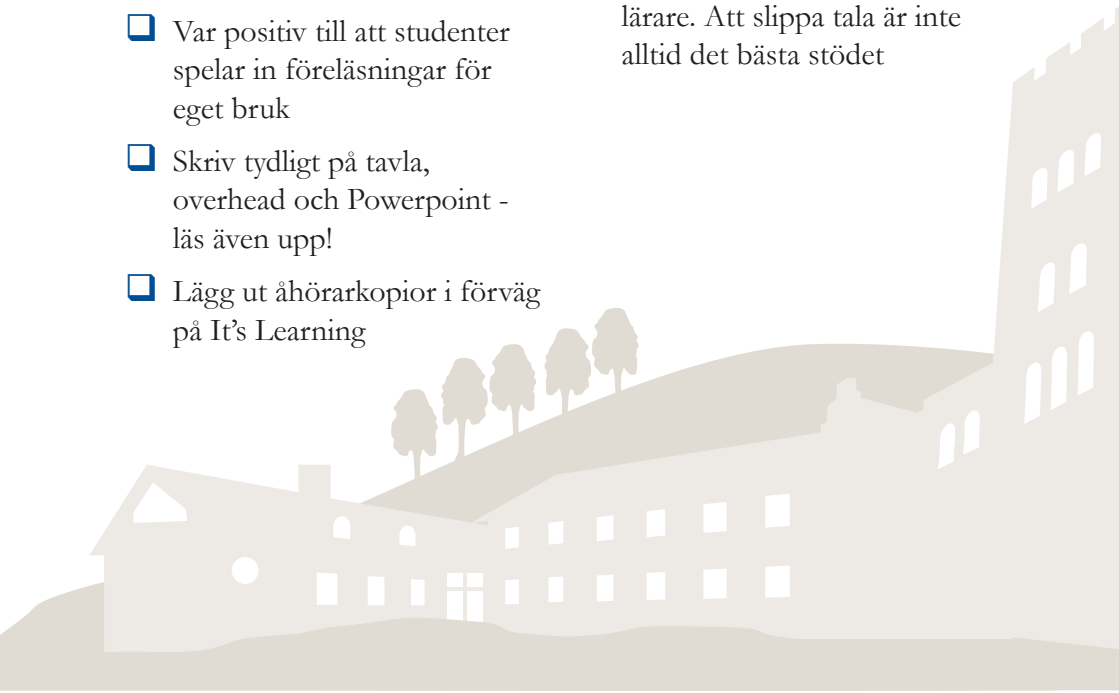

Grupparbete

- ❑ Bestäm gruppindelningar och samarbetspartners!
- ❑ Var uppmärksam på att en del studenter behöver styrning från lärare när de arbetar tillsammans
- ❑ Erbjud ett lugnt och tryggt alternativ för den som upplever mycket stress av att stå i fokus

Examination

- ❑ Använd teckenstorlek 14 punkter eller större och 1,5 radavstånd
- ❑ Använd ett enkelt och begripligt språk
- ❑ Presentera frågorna tydligt, logiskt och konsekvent
- ❑ Används flervalsfrågor så gör tydlig skillnad på svarsalternativen
- ❑ Lärarbesök för tydliggörande av frågor
- ❑ Tydlig layout (gör skillnad på bakgrundsinformation och frågan)

Som medarbetare på högskolan är du välkommen att vända dig till samordnaren på biblioteket för att bolla olika pedagogiska möjligheter eller för att få mer kunskap om specifika funktionsnedsättningar.

Varmt välkommen!

Litteraturtips

Branting, Y., & Wallin, A. (2015). *Att göra studiesituationen tillgänglig för vuxna med funktionsnedsättning: övergripande information.* (Ny omarb. utg.). Härnösand: Specialpedagogiska skolmyndigheten. Tillgänglig http://syvi.se/dokument/2015-SPSM-Overgripande_information.pdf

Henriksson, A. (2012). *Undervisa tillgängligt!: pedagogiska strategier för att funktionsnedsättning hos studenter inte skall vara ett hinder för att genomföra studierna.* (Rev. uppl.). Uppsala: Avdelningen för universitetspedagogisk utveckling, Uppsala universitet.

Häggblom, P. (2016). Undervisa tillgängligt utifrån Universal Design: ett förhållningssätt för breddat deltagande. *Högskolepedagogisk debatt,* (1), 10-23. Tillgänglig http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:hkr:diva-15381

Melin, M., & Johansson, E. (Red.). (2012). *Inkluderande möten i högskolan.* (1. uppl.). Lund: Studentlitteratur.

Högskolebibliotekets samordnare för pedagogiskt stöd:

Lena Wiktorin
Email: lena.wiktorin@mchs.se
Tfn: 08 - 555 050 07

Miljön på högskolan är av största betydelse för att en funktionsnedsättning inte ska bli till ett funktionshinder.

Den här foldern är ett stöd för dig som lärare i mötet med studenter och tar upp vad som är viktigt att tänka på vid de vanligaste funktionsnedsättningarna.

Alla studenter gynnas av tillgänglig undervisning eftersom alla har olika förutsättningar och förvärvar kunskap på olika sätt.

MARIE CEDERSCHIÖLD HÖGSKOLA